

TÜRKİYE'DE
İSLÂMÇILIK DÜŞÜNCEİ VE HAREKETİ
SEMPOZYUM TEBLİĞLERİ

Editörler
İsmail Kara
Asım Öz

Zeytinburnu Belediyesi Kùltür Yayınları
Kitap No: 31

Yayın Koordinatörü
Ömer Arısoy

**Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi
Sempozyum Tebliğleri**

Editör
İsmail Kara
Asım Öz

Koordinatör
Ali Öztürk

Tashih
Aykut Ertuğrul

ISBN 978-605-85988-3-6
TC Kùltür Bakanlığı
Sertifika No: 20640

1. Baskı
İstanbul, Aralık 2013

Kitap Tasarım Salih Pulcu/HAYAT
Tasarım Uygulama Ayşenur Gönen

Baskı-Cilt Denizati Ofset
Adres 100. Yıl Mahallesi, Matbaacılar Sitesi, 2. Cadde
No: 202/A Bağcılar-İstanbul
Sertifika No: 15351
Tel: 0212 325 71 25

 **ZEYTİNBURNU
BELEDİYESİ**

444 1984
www.zeytinburnu.bel.tr

İSLÂMÇILIK: BİR ADLANDIRMA MESELESİ

D. MEHMET DOĞAN

İttihad-ı İslâm'dan İslâmçılığa

“İSLÂMÇILIK” KAVRAMININ vücut bulmasına yol açan gelişmeler için XIX. yüzyılın sonlarına gitmemiz gerekiyor.

“İslâmçılık” farklı seviyede iki ana çizgi olarak XIX. yüzyıl sonlarından itibaren etkili olmuştur. Bilinen ve üzerinde çok durulan Cemaleddin Afganî- Muhammed Abduh tarafından ortaya atılan Panislâmist (İttihad-ı İslâmî) görüşler etrafında oluşan fikrî-entelektüel “İslâmçılık” ile, daha çok Osmanlı ülkesinde olmak üzere bütün İslâm dünyasında XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren oluşan halk fikriyatı, batıya karşı bir nevi kendiliğinden (spontan) “milliyetçilik” şeklinde ortaya çıkan görüşler bütünü ve hissiyatıdır.

İlk olarak zikrettiğimiz akım, düşünce seviyesinde olduğu kadar, hareket olarak da siyasî hedefler gözeten, bunu batı sömürgeciliğine karşı Panislâmçılıkla sağlamaya çalışan bir yaklaşım olmuştur. Bu akımın bütün siyasî etkilerine rağmen, gerçek bir siyasî zemin oluşturamadığı, geniş kitlelere inemediği görülmektedir. Esas itibarıyla bu modernist, akılcı (hatta pozitivist)-selefi bir akımdır ve tasavvufu, tarihî ve kültürel birikime yaslanan halk İslâm'ını dışarıda bırakır.

Buna karşılık halk İslâmçılığı (bunun bir nevi “milliyetçilik” olduğunu söylemiştim) XIX. yüzyılın sonlarında, Sultan II. Abdülhamid'in politik kavrayışı çerçevesinde etkili bir zemin bulabilmiştir. Bu İslâmçılığın, Abdülhamid uygulamaları ile aldığı şekil, Türk modernleşmesinde oynadığı rol, Türkiye'de ancak son yıllarda açıkça dile getirilebilmektedir.¹ Cumhuriyet'in dayandığı “millî irade” kavramının Abdülhamid Han döneminde pekiştiği, Abdülhamid'in İttihad-ı İslâm çerçevesinde bir anlamda millî bir devlet kurumlaştırdığı, “hanedan”ın önüne milleti geçirdiği, bu yüzden kritik bir anda hanedanın değil, milletin ön plana çıktığı, böylece Cumhuriyet'e geçişin kolaylıkla mümkün olduğu savunulmaktadır.

¹ Bkz. Kemal H. Karpat: “Cumhuriyet Rejiminin Tarihi Kökenleri Üzerine”, *Yeni Türkiye*, 1998, sayı: 23-24, s. 220-228.

“İslâm birliği” anlamında “İslâmcılık”, sonradan gösterilen bütün önemsizleştirme gayretlerine rağmen, Millî Mücadele’nin arka planında gerçekten müesir olmuş, fikrî İslâmcılığın Türkiye’deki en etkili ve şöhretli ismi Mehmet Akif, “İslâm şairi” olarak Millî Mücadele’ye katılması için bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından Ankara’ya dâvet edilmiştir. Mehmet Akif bu dâvete icabet etmiş, İttihad-ı İslâm akımının yayın organı sayılan *Sebilürreşad* dergisi (TBMM kayıtlarındaki ifade ile, “*Sebilürreşad ceride-i islâmiyesi*”) üç yıl boyunca Ankara’da yayınlanmış, TBMM tarafından maddî olarak desteklenmiş ve dağıtılmıştır.

Millî Mücadele’nin başlangıç safhasında, bilhassa İngilizlere karşı İslâm dünyası ile dayanışma, böylece Anadolu’daki hareketin İslâm âleminde meşrulaştırılması, buna karşılık sömürgeci güçlerin büyük bir İslâm ihtilali ile tehdit edilmesi yönünde faaliyetler bilhassa dikkati çekmektedir.² Ankara’da Mustafa Kemal Paşa tarafından yayınlanan *Hâkimiyet-i Milliye*’nin başyazılarında Ankara’nın “İslâm kıyamının (ayaklanmasının) karargâh-ı umumisi (genel karargâhı)” olduğu belirtilmiştir.³

Türkiye’nin Millî Mücadele’den sonra milletlerarası sisteme eklenmesi süreci, yani “Yakın Şark İşleri Konferansı” (Türkiye’deki resmî adlandırma: “Lozan Konferansı”) dinî nitelikli yaklaşımların ve İslâmî-İslâmcı düşüncenin sonunu getirmiştir. “İstiklâl Marşı”nı ısrarlı teklif üzerine yazan ve Millî Mücadele’nin fikrî kahramanlarından biri olan Mehmet Akif, Cumhuriyet’ten sonra, global sisteme uyum zorlaması ile tamamen saf dışı bırakılmış ve hatta Türkiye’de yaşama ortamı yok edilmiştir.

1925’te Tahrir-i Sükûn kanunu ile *Sebilürreşad*’ın kapanışı, Türkiye’de dinî ve İslâmî düşüncenin yayın mecrasının yok edilmesi anlamına gelmektedir. Bu itibarla 1939’da Nurettin Topçu’nun, dinî tefekkür unsuru olarak alan yazalarıyla *Hareket* mecmuası, yeni bir zemin açmıştır. Bu zemin Türkiye’deki düşünce kısırlığı yüzünden entelektüel kesimler dışında çok fazla etkili olamamıştır. Daha sonra (1943’den itibaren) Necip Fazıl’ın *Büyük Doğu*’su, daha vulger-siyasi dinî unsurlar ihtiva eden bir süreli yayın olarak ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçişte “İslâmcılık” düşüncesinin önemli düşünürü olan Nurettin Topçu, iki “İslâmcılık”tan ikincisine yakın durmuştur. Tahsili, fikrî kapasitesi ilk bakışta birincisine yakın düşmesini gerektirir, fakat o bu fikriyattan uzak durmuş, milliyetçilik düşüncesinin Türkiye’deki gerçek ve tabii zeminlerini araştırmış ve bu yüzden de tarih, kültür ve medeniyet kavramlarına ağırlık tanımıştır.

Topçu’yu 1960’larda belirmeye başlayan ideolojik İslâmcılıktan ayıran en önemli unsurlardan biri tasavvuttur. Topçu, Türkiye’ye döndükten sonra Nakşibend-

2 Salahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*. 2 C. 1987; D. Mehmet Doğan, *Camideki Şair Mehmed Âkif*, Yazar Yayınları, Ankara, 4. Baskı, 2009, s. 83-93.

3 D. Mehmet Doğan, *İslâm Şairi, İstiklâl Şairi*, Yazar Yayınları, Ankara, 2008, s. 69-70.

diliğin bir kolu ile ilişki kurmuştur (Gümüshanevî tekkesi, Abdülaziz Bekkine Efendi). Onun fikriyatında tasavvuf önemli yer tutar. Topçu'nun 1970'lerde ortaya çıkan dinî-İslâmcı siyasî oluşumlara sıcak bakmadığı da bilinmektedir.⁴

Buna karşılık Topçu, bir taraftan anti-materyalist ve anti-komünist bir düşünce zeminine yaslanırken, öte taraftan "sosyalizm" kavramını fikriyatında önemli bir yere sahip kılmıştır. "İslâm sosyalizmi", "Müslüman Anadolu sosyalizmi", "Anadolu İslâm sosyalizmi", "İslâm'ın ruhçu sosyalizmi" gibi kavramlaştırmalarını, soğuk harbin kavramlar savaşı döneminde bulunduğu yer itibarıyla, cesaretle kullanmıştır. Dinî hareketlerin neredeyse tamamıyla kapitalist nizam tarafında durduğu bir dönemde, Topçu, sosyalizmi savunarak da İslâmcılardan ayrılmıştır. O sosyalizmini, "*Bizim sosyalizmimiz İslâm'ın ta kendisidir. Dâvamız İslâm ahlâkına dayanan bir cemiyet düzeni kurmaktır.*" cümleleriyle tamamen dinî çerçevede tanımlar.⁵

Topçu'nun milliyetçi ve İslâmcı düşüncesinde Osmanlı dönemine yapılan atıflar önemli yer tutar. Osmanlı döneminin dışlandığı bir sırada cesaretle Osmanlı tecrübesinin değerine vurgu yapar.

"İslâmcılık" Bir Tercüme Problemi mi?

Başlangıçta belirttiğimiz gibi, kavramın geçmişi bir buçuk asır öncesine götürülebilir. Tabii, bu adla değil. "İttihad-ı İslâm" (İslâm birliği), XIX. yüzyılın sonlarında Osmanlı'nın ve dünyanın gündemine giriyor.

"İttihad-ı İslâm" Müslüman toplumun bir savunma refleksi. Sanayi devriminden sonra vahşî kapitalizmin sömürgeleştirme iradesi bütün dünyayı kaplar hâle geliyor. Osmanlı ve İran dışında Müslüman toprakları sömürgecilerin kontrolüne giriyor.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında, Osmanlı Devleti, İslâm dünyasının kenarındaki devletlerden ve topluluklardan gelen ve istiklalleri ve İslâmî hayat tarzlarının, kimliklerinin korunması yönünde destek talepleri ile karşılaşılıyor. Siyasî bir kurum olan hilafeti temsil eder konumda bulunan Osmanlı Devleti Java, Sumatra, Komor, Doğu Türkistan vb. yerlerden gelen taleplerle karşı karşıya kalıyor. Emperyalizme karşı güçlü bir Müslüman cephe meydana getirilmesinin yarar sağlayacağı görüşü kitleler arasında yaygınlaşıyor.

İslâmcılık, "İttihad-ı İslâm" cılığın veya onun Fransızcası "Panislâmizm" in (ya da kısa söylenişi "İslâmizm" in) tercümesi sayılabilir mi? Öyle ise, çok doğru bir tercümesi değildir ve şimdi konuşulan "İslâmcılık", Osmanlı ve sonrasının, sonradan "İslâmcı" ilân edilen düşünürlerinin yolundan hayli farklıdır.

4 Nurettin Topçu, "İslamî Sömüren Siyaset", *Fikir ve Sanatta Hareket*, 1971, sayı: 61-62

5 Nurettin Topçu, *Ahlak Nizamı*, 1968.

Yani daha açık bir ifadeyle, bugün geriye dönük şekilde “İslâmcı” olarak adlandırduğumuz Namık Kemal’den Said Halim Paşa’ya, Mehmet Akif’e, Ahmet Namî’e, Bediüzzaman’a, Necip Fazıl’a, Nurettin Topçu’ya... bir silsilede yer alan düşünce adamları kendilerini hiçbir zaman “İslâmcı” olarak adlandırmamışlardır.

“İslâmcılık” kavramının açıkça kabul görmesi 1960’ların çatışmalı ideolojik zemininde mümkün olmuştur. Çeşitli ideolojiler karşısında bazı ideolojik düşünen dindarların bu adlandırmaya sahip çıktıklarını, yapıp ettiklerini böyle tanımladıklarını söyleyebiliriz.

İslâmcılığın Fikir ve Kavramlaştırma Zemini

Bu İslâmcılık, ideolojik söylemlerini genellikle soldan, batı (kapitalizm) karşıtı Sovyetik yapılardan devşirmiştir. Yaygın Müslüman tutumunun dışında kendini konumlandırarak “radikallik” yaftasını kendine yakıştırmıştır. Bu vasfıyla da, dinin özünü, geleneğiyle ilişkileri bir hayli sıkıntılı olmuştur.

İslâmcılık gerçekçi zeminler yerine ütopyik muhtevalara yakın durmuştur.

Batılılar “ütopya” derler, Türkçesi “hayal ülkedir”. Yüzyıllar boyunca sayısız “ütopya” üretilmiştir. Nazarî olarak en iyi, en güzel, en hatasız... kısaca mutlak iyi, güzel bir ülke düşünülür, tasarlanır, yazılır, çizilir.

Ütopyaların kısmen de olsa uygulamaya dönüştürülebileni azdır. Mesela Marks’ın “komünizm”i bu kısmen uygulanmak istenenler arasındadır. İnsanlığa sonsuz sadet getirmek iddiasında olan bu ütopyanın uygulamasının başı da sonu da kan ve ateş olmuştur...

İnsan aklının varabildiği sınırları zorlayarak böyle bir ülke tasarlamak zihni açar belki. Yani bir nevi düşünce idmanı... Batılıların “saynsifikşın” dedikleri, Türkçe olarak “hayalbilim” veya “kurgu-bilim” olarak nitelenen üretimler de bir bakıma ütopya geleneğine yaslanır. Fakat, dünya iyi ve kötü, güzel ve çirkinin ve başka zıtlıkların bir arada bulunduğu bir mekândır. Bu mekânda insanların varlık sebebi imtihandır. Hayal-ülke bu dünyada mümkün değildir. Mümkün olduğu anda dünya dünya olmaktan çıkar...

Hayal ülke “cennet” düşüncesinin dünyevileştirilmesidir belki de.

“Müslüman Ütopyası”

Müslüman ütopyasından söz edildiğinde ilk akla gelenler Kur’an’ı Anayasa sayan, başkenti Mekke olan, dili Arapça, bayrağı kelime-i tevhid...olan tek bir devlet olabilir. Tabii ki bu ütopya bir yirminci yüzyıl ütopyasıdır. Daha önceki yüzyıllarda böylesine tahayyüllere rastlanmamasının sebebi, batılı ütopyalardan etkilenmenin çağımızda ortaya çıkmasındandır.

Böyle bir devletin, hatta Asr-ı Saadet'te dahi olmadığı, söylenebilir. Çünkü Asr-ı Saadet cennetin dünyada yaşandığı bir dönem değildir. Asr-ı Saadet Peygamber Efendimizin manevî kuşatıcılığının, risaletinin saadet kazandırdığı bir dönemdir. Ama o çağda ve hem de İslâm toplumunda iyiliklerle kötülükler, güzelliklerle çirkinlikler bir arada bulunmuştur. Şüphesiz, güzelliklerin ve iyiliklerin nisbetinin bütün sonraki çağlardan en yüksek olduğu dönem Asr-ı Saadet olmalıdır. Bir daha da öyle bir çağ idrak edilmeyecektir. Yani "Asr-ı Saadet" biricik olmaya devam edecektir.

Kur'an-ı Kerim bir ütopya devleti öngörmemektedir. Mekke'nin İslâm devletinin başkenti olması dinî bir zorunluluk değildir. Kur'an "anayasa" değildir. Devlet için Arapça şartı yoktur vs. vs. Fakat son yüzyıla kadar İslâm dünyasında zuhur eden bütün devletlerde resmi dil değilse de (bildiğimiz kadarıyla) ilim dili Arapça olmuştur.

İslâm devletini veya toplumunu ütopyaya indekslemek bazı İslâmcıların yaptığı bir yanıhtır. Sünni İslâm, dini ütöpik tahayyüllerle karıştırmaktan kaçınmıştır. Şiilik ise, ütopya zeminini üzerinde varlık kazanır. Ütopyaya yakın bir İslâm tarihi Hz. Peygamber'den sonra şöyle tahayyül edilebilir: Peygamberimizin halefi/halifesi Hz. Ali olmalı idi. Hem biyolojik yakınlık, hem manevî yakınlık bunu gerektiriyor gibi görünür. Ardından onun oğulları ve sülalesinin gelmesi tabii idi...

Düşünün bir: Bugüne kadar devam eden bir kutsal soy saltanatı...

Böyle olmadı... Allah böyle olmasını irade etseydi elbette olurdu. Farklı bir İslâm tarihi yaşandı. İlk halife Hz. Ebubekir oldu. Hz. Ali halife olduğunda da hilafet onun soyundan devam edemedi. Emeviler, ardından Abbasiler İslâm devletini temsil ettiler. Bu devletlerin şöyle veya böyle olmaları neticeyi değiştirmez.

Zihni, spekülatif olanla gerçekliği tefrik etmek zorundayız. En iyiyi, en güzeli, mükemmeli arzu etmek ve onun için çalışmak başka, öyle olmazsa şu olmaz, bu olmaz demek başkadır. İslâmî endişelerle ortaya konulmuş zihin ürünlerini İslâmî saymak, dinden addetmek daha da başkadır...

İslâmcılık ve Siyaset

Türkiye için düşünüldüğünde, İslâmcı radikalizm siyasî zeminde neşv ü nema bulmasına rağmen, siyasî hedeflerini doğru belirleyememiş, otoriterliği aşan bir totaliterlik ve antidemokratik bir yönetim tarzı ile kendini ifade etmek yolunu seçmiştir. Bu konumuyla kendini "İslâmcı" olarak adlandırmayan/ adlandıramayan fakat, İslâm'la alâkasını gizlemeyen siyasî akımın belirleyicisi olmaktan çok engelleyicisi konumunu benimsemiştir.

Siyasî hayatımızda dinî referanslı siyasetin 1970'ler sonrasında ortaya çıkması ve güç kazanması, bir süre İslâmcılığı etkilememiş, iktidar ihtimali belirdikten sonra bu yaklaşımda belli ölçüde değişiklikler ortaya çıkmıştır. Ancak 28 Şubat 1997 darbesinin İslâmcılığın sonunu getirdiğini söyleyebiliriz. Sürekli dış atf

merkezlerine bakan, kâh Libya, kâh İran, kâh Afganistan veya başka bir ülkeden hizalanan İslâmcılığın Türkiye zeminine oturması bir türlü mümkün olamamıştır. (Bu üç atıf merkezinin de zaman içinde çöktüğünü unutmayalım.)

28 Şubat'a gelindiğinde, dünyada örnek alınacak, atıfta bulunulabilecek bir ülke veya hareket de kalmamıştır. İran'ın "Şii millî devlet" vasfının artık gizlenemeyecek şekilde ortaya çıkması, "İran (İslâm) İnkılâbı"nın etkisini tedricen bitirmiştir.

İslâmcıların 28 Şubat yıkımından sonra, dinî referanslı siyasetin umulmadık başarısı üzerine siyasete daha yakın durur hâle geldikleri görülmektedir.

Yakın zamanda, İslâmcılığı parlatan, bir pâyeye alarak benimsenmesini kolaylaştıran, Arap dünyasında 2010'larda başlayan hareketlenme olmalıdır. Bu hareketlenmenin arkaplanında neredeyse yüz yıldır bastırılmış dinî akımların rolü ihmal edilemeyecek nisbettedir. Nitekim, bu zamana kadar seçim yapılabilen Arap ülkelerinde uzun süre sistem dışına atılan İslâmî hareketler büyük başarılar kazanmıştır. Türkiye zeminine tam oturamayan İslâmcılık bu yüzden kendini özdeşleştirecek yeni bir alan bulabilmiştir.

Burada gözden kaçırılmaması gereken bir husus var: Doktriner İslâmcılık, ülkesiyle sorunlu, "din"le sorunlu ve siyasetle sorunlu bir akımdır. "Halk İslâmcılığı" diyebileceğimiz, sosyal ve siyasal alanda kendini gösteren, göstermekle kalmayan iktisadî ve siyasî hedeflere yönelerek başarı kazanan akım Türkiye'nin geleceğini belirleyebilecek güçlü bir hamle yapmıştır. Oysa "İslâmcı"lar böyle bir sonucu hiçbir zaman derpiş etmemişler, öngörmemişlerdir.

Bunun Türkiye'de başarılabilmesi gerçekten önemli bir sonuçtur. Çünkü Türkiye, İslâm dünyasında İslâm'la alâkasını kestiğini resmen ilân eden, bunu da "laiklik"le açıklayan ve ideolojisini yapan tek ülkedir. Arap devletlerinin büyük çoğunluğu esasında laik-din karşıtı tavra sahip olmakla beraber, hiçbirisi bunu açıkça ilân etmek yolunu tutmamıştır.

Türkiye'nin "halk İslâmcıları" her halükârda hayatın ve siyasetin içinde kalarak zoru başarmışlardır. Sonuç "İslâmcı"ların değil, sıradan Müslümanların başarısı olarak görülmelidir.

Bu durum Türkiye Cumhuriyeti'nin meşruiyet krizinin çözümüne yaklaşıldığının bir belirtisi olarak yorumlanabilir. Türkiye Devleti bin yıldır meşruiyetini dinden almış, "din ü devlet, mülk ü millet" şiarı olmuştur.

Dinin Cumhuriyet'ten sonra meşruiyet tanımlanmasından çıkarılması ciddi bir boşluk meydana getirmiş ve bu da ideoloji ile doldurulmaya çalışılmıştır. İdeolojinin geçerlilik zeminini kaybettiği bu dönemde sentetik meşruiyet tanımlamasının sonuna gelinmiştir. Türkiye yeni yapacağı anayasaya laikliği -zarureten- koysa bile, dinle ilgili tanımlamaları daha belirgin bir şekilde yapmak zorunda kalacaktır.

Asıl mesele, kendine "İslâmcılık" pâyesi verenlerin bu konular üzerinde düşünmekte geç kalmaya devam etmeleridir!

İslâmcılığın Geriye Yürütmeği!

Hukukun temel prensiplerinden, "mâkablîne şâmil olmamak" ...Yani bir kanun hüküm, yürürlüğe girdiği andan itibaren geçerlidir, geçmişe doğru yürütülemez. Buna rağmen hukuku geçmişe doğru yürütmek eğilimi dayanılmazlığı korur. En kabasını, 12 Mart 1971 muhtırasından sonra idareye ayar çeken derbeciler yapmışlar ve "mâkablîne şâmil kanun" çıkaracaklarını bangır bangır ilân etmişlerdi!

Sosyal ilimlerde, sosyal ve siyasî alanlarda, ideolojik yapılarda geçmişe yürümek ise, neredeyse vazgeçilmez bir prensiptir.

Bir çok görüş, akım, hareket kendine bir geçmiş arar ve doğru veya yanlış, bulur. Hiç bir sosyal veya siyasî hareket sadece bugünün mahsulü olduğunu söylemez.

Geriye yürümenin en dehşet verici örneklerini ünlü İngiliz romancı George Orwell 1984 romanında vermiştir. Mevcut durumu iyi göstermek için, geçmişin belgelerini, hatta basılı malzemelerini değiştirmek! "Büyük ağabey" in, diktatörün, tasfiyeye tâbi tuttuğu yakınlarını eski basılı malzemelerde yer alan toplu resimlerden çıkarmak!

Göründüğü kadarıyla mesele şu: İslâmcılık bugünün vasatında bir pâyeye olarak yorumlanıyor ve bazı "İslâmcılar" kendi tarihlerini sonrakilerin takdirine bırakmadan yazmak istiyor.

Böyle bir çaba içinde olunca, geçmişe doğru gidilmesi, bir takım arkaik bulgulara ulaşarak bugünün taleplerine göre yorumlanması/anlamlandırılması kaçınılmaz hâle geliyor. Bu eğilimin bizi İslâm'ın ilk dönemlerine götürmesi kaçınılmaz. Bir anlamda İslâmcılığın öncelikli yaklaşımı "selefilik" bunu gerektirir. Dinin özü ve bu özü yaşayan ilk temsilcilerine, hatta Hz. Peygamber'e kadar gitmek eğilimi zorunlu olarak aynı istikameti gösterir. Nitekim, tarikatlar tamamen farklı bir saikle, iki koldan bunu yaparlar: Hz. Ebubekir ve Hz. Ali, bir çok tarikatın silsilesinin başında yer alır.

İttihad-ı İslâm "İslâmcılık" mıdır?

Modern dönemlere mahsus bir kavram olan İslâmcılığın geçmişini Türkiye'den ve Türkiye üzerinden okuyoruz, fakat bunun çok fazla farkında değiliz.

Modern Arapçada "İslâmcılık" kelimesini tam olarak karşılayan bir kelime yok. "İttihad-ı İslâm" (İslâm birliği) XIX. yüzyılın sonlarına doğru, İslâm coğrafyasında yaygınlaşmış müşterek bir kavramdır. Bu kavram etrafında dile getirilen görüşler batıda "Panislâmizm" veya kısaca "İslâmizm" olarak adlandırılmıştır. "İslâmcılık" bu Fransızca ibarenin tercümesi olabilir. "İslâmcılık" kavramını 1913'te ilk defa Ziya Gökalp'ın kullandığı, "İslâmcı" addedilen Ahmet Naim Bey'in de bu adlandırmaya itiraz ettiği biliniyor.

Bugün "İslâmcılık" akımının büyükleri arasında sayılan hiç bir isim kendisini bu şekilde tanımlamamıştır. Sadece Cumhuriyet öncesi değil, Cumhuriyet sonrasının fikir ve hareket adamları için de bu tavır söz konusudur.

1960'lardan sonra Türkiye'nin keskin ideolojik akımlarla karşı karşıya kaldığı çatışma ortamında, bu kavramın olumlanarak kullanılmaya başlandığını söyleyebiliriz. Yine de "İslâmcı" olarak adlandırılan birçok şahsiyet, bu tanımlamayı kendisi için kullanmaktan imtina etmiştir.

İslâmcılık bizim için bir kulak alışkanlığı. Buna karşılık "Hıristiyanlık" veya "Yahudicilik" adlandırmaları garip durmuyor mu? Hıristiyanlık veya Yahudicilik kelimelerinin anlam alanından İslâmcılığa bakınca işin tuhafı daha iyi anlaşılıyor mu?

Sorular, Sorular

Modern dünyada hedef "İslâmlaşmak" mı, "İslâmcılaşmak" mı olmalıdır? "Elhamdülillah Müslüman'ım" mı demeliyiz, "Elhamdülillah İslamcıyım" mı?

İslâmcılığın İslâmî olmak zorunluluğu var mıdır?

Müslümanken İslâmcı olmak bir terfi midir?

İslâmcılığın modern dönemde ideolojik bir akım olarak, dinin alanları üzerinde söz sahibi olma çabasını nasıl anlamalıyız? Dinin künhüne vakıf olmadan dine ve dindarlara yön verme iddiası nasıl yorumlanmalıdır?

İslâmcılar, dinî birikimi ve samimiyetiyle tebarüz eden büyük şair Mehmet Akif'in bir beytini çok kullanırlar,

*Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı
Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâmı*

Fakat Akif sadece bunu söylememiştir ki, hemen peşinden

Kuru da'vâ ile olmaz bu, fakat ilm ister;

Demiştir. Kim okur, kim dinler!

İslâmcı enerjinin önemli bir kısmı, dindarları İslâmcılığa sevk etmeye harcanmıştır. Yaşanan dinin hataları, yanlışları üzerinden dindarlara şiddetli hücumlar yapılmıştır.

İslâmcı Hareket mi, İslâmî Hareket mi?

Türkiye ve İslâm dünyasında "İslâmcı hareketler"den çok, "İslâmî hareketler"den söz etmek anlamlı olabilir. Türkiye dışında bunun böyle olduğunu kolaylıkla söyleyebiliriz.

Batı Türkçesinde "İslâmcı" kavramı kullanılırken, doğuya gittikçe Müslümançı/Müslümançı kavramının öne çıktığını da hatırlatmak istiyoruz. Yani inanç/din üzerinden adlandırma yerine, bu inanca sahip olanlar üzerinden bir adlandırma. Belki de doğru olan budur. İslâm'a nisbetle değil de, Müslümanlara nisbetle bir isimlendirme...

Kim “İslâmcı”?

“Kim İslâmcı” sorusuna verilecek cevap, “sadece dindarlar, mütedeyyinler, sıkı Müslümanlar” olabilir mi?

Dindarlıkları tartışmalı isimler veya kendini başka şekillerde tanımlamayı seçenler, görüşleriyle, fikirleriyle “İslâmcı” sayılabilir mi?

Yahya Kemal'den, Ahmet Hamdi Tanpınar'a, Cemil Meriç'e ve Erol Güngör'e kadar önemli bazı isimler bu gözle bir değerlendirmeye tâbi tutulabilir mi?

İslâmcılık, pür dinî bir hareket olarak görülmemelidir. Modern zamanlarda batı tasallutuna karşı Müslüman toplumun değerlerini referans alarak görüş geliştiren, fakat radikalliği kendine yakıştıran İslâmcılarla bir ilişkisi olmayan fikir adamları da bu kategoride değerlendirilebilir.

Eğer, “İslâmcı” yerine “İslâmî” kelimesini seçse idik, o zaman bu tasnif geçerliliğini kaybedebilirdi.

Normalleşme: İslâmcılıktan İslâm'a

Bütün bu anlattıklarımız İslâmcılığın ancak bir dönem adlandırması olduğunu ortaya koyuyor. XIX. yüzyılda, Türkiye'de İslâm'ın öğretilirliği resmen ortadan kaldırılmış, yaşanabilirliği de sıkı tahditlere tabi tutulmuştur. Böyle bir dönemden sonra, dinin öğretilirliği ve yaşanabilirliği uzun bir süreç içinde belli çerçevelerde yeniden mümkün hale gelmiştir. Bu dönem boyunca, Müslümanlık halkın zor şartlarda yaşattığı bir inanç pratiği iken, aydınlar kendilerini bu pratiğin üstünde bir ideolojik üslupla ifade yolunu seçmişlerdir. Bu hem köklere iniş için kolaylık sağlamakta, hem de modern görünüm için elverişli olmaktadır. Dönemin verileri kullanılarak dinde normalleştirilen bir yaklaşım olarak İslâmcılığın yaşanan hayatla ilişkisini kurmanın zorluğunu, oradan nereye gelmesi gerektiğini bir cami hocasının hatıralarından aktarmak istiyorum. Allahtan rahmet dileklerimle...

Davut Özgül'ün Hatıraları: *Bir İnsan Biriktirdim*

“1981 yılında ilk kez İktibas dergisi ile tanıştım. Daha sonra bazı kitaplar okumaya başladım. Seyyid Kutub'u, Ali Şeriatî'yi o yıllarda tamdım. Okulda hocalarımızın genel anlamda tavsiye ettikleri kitaplar bu çerçevedeydi. O günlerde pek sorgulamadık ama tek yönlü bir okumanın doğru olmadığını şimdi daha iyi anlıyoruz. Keşke o gün başka insanları da okuma şansımız olsaydı. Sağ ve sol tabir edilen dünyanın beslendiği kaynakları biz de okuyabilseydik. Çünkü o okumaları 20 sene sonra yapınca, buruk bir acıyla birlikte geç kalmışlığımızı hissediyorsunuz.”

“Kullandığımız dil alabildiğine soyut, alabildiğine kitabî ve içinde yaşadığımız topluma alabildiğine yabancıydı”.... ”Tercüme eserler bir yönüyle bize katkıda bulunurken, bir diğer yönüyle bu toplumda var olan zeminimizin de kaybedilmesi anlamına geliyordu. O yüzden kimselerle anlaşamıyorduk.”⁶

6 Davut Özgül, *Bir İnsan Biriktirdim*, Okur Kitaplığı, İstanbul, 2012.